

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

НАКОНЕЧНА АННА МИХАЙЛІВНА

УДК 340.132.6

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ
ЛЮДСЬКИХ ПОТРЕБ ТА ІНТЕРЕСІВ
(ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та філософії права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України
РАБІНОВИЧ Петро Мойсейович,
професор кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України
СТЕЦЕНКО Семен Григорович,
суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду

кандидат юридичних наук, доцент
ПАНКЕВИЧ Олег Зіновійович,
доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

Захист відбудеться 7 травня 2021 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14, ауд. № 249.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. М. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий 3 квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. О. Семків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Євроінтеграційні прагнення України, перебудова її державного та суспільного ладу, трансформація економічних відносин відповідно до ліберальних цінностей – все це дає додаткову підставу замислитись над призначенням сучасного позитивного правового регулювання у життєдіяльності кожної людини та соціуму в цілому. Одним із можливих дослідницьких шляхів у пошуках такого призначення є виявлення зв'язків правового регулювання з потребами й інтересами людини.

Чільний внесок у розвиток наукової думки стосовно впливу позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів зробили, зокрема, представники соціологічної юриспруденції (Й. В. Галтунг, С. Дністрянський, Р. фон Єрінг, Р. Паунд). Не припинялися дослідження окремих аспектів взаємовпливу потреб (інтересів) та правового регулювання і у радянський період (С. Алексєєв, М. Барінов, А. Екімов, А. Здравомислов, Д. Керімов, О. Малько, П. Недбайло, Р. Халфіна, Л. Явич).

У вітчизняній загальнотеоретичній юридичній науці суттєвий поштовх до досліджень ролі правового регулювання у задоволенні потреб та інтересів людини дало розроблення потребового методологічного підходу, який активно застосовується для вивчення правових явищ (Р. Гаврилюк, Д. Гудима, В. Косович, Ю. Лобода, О. Панкевич, Т. Пашук, П. Рабінович). Об'єктами пов'язаних із проблематикою дисертаційного дослідження наукових інтересів вітчизняних учених були, зокрема, зв'язок правотворчої та правозастосовної діяльності із потребами й інтересами, а також забезпечення досягнення справедливого балансу різних видів людських інтересів (М. Козюбра, Н. Крестовська, Б. Малишев, Л. Матвєєва, Ю. Оборотов, С. Стеценко та ін.).

Проте загальнотеоретичного монографічного дослідження правового регулювання як засобу задоволення людських потреб (інтересів) ще не було. Тому низка питань, які стосуються відповідної проблематики, досі залишаються до кінця нез'ясованими, зокрема, про: зумовленість людськими потребами (інтересами) правотворчої та правозастосовної діяльності; специфіку власне правових потреб; особливості впливу різних елементів механізму правового регулювання на формування людських потреб (інтересів); залежність стану їхнього задоволення від якості правового регулювання та можливості підвищення його ефективності у цьому аспекті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснено згідно з планом наукової діяльності кафедри теорії

та філософії права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – ЛНУ) в межах тем «Актуальні питання правотворення та правозастосування в Україні» (2012–2015 рр., номер державної реєстрації 0112U003525), «Техніка та технологія юридичної практики» (2015–2017 рр., номер державної реєстрації 0115U003954), «Юридичні засоби забезпечення прав людини в Україні: стан та основні напрями удосконалення» (2018–2020 рр., номер державної реєстрації 0118U000622).

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи* полягає у характеристиці впливу позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів.

Для досягнення цієї мети мають бути поставлені такі основні *завдання*:

- охарактеризувати стан, методологічні особливості та термінопоняттєвий інструментарій дослідження;
- з’ясувати особливості вирішення проблеми взаємовпливу людських потреб, інтересів і правового регулювання в історії політико-правової думки;
- виявити специфіку правових потреб і здійснити їхню класифікацію;
- обґрунтувати зумовленість людськими потребами й інтересами національної правотворчої, правозастосовної та правотлумачної діяльності, а також міжнародної правотворчості;
- з’ясувати основні форми впливу правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів;
- охарактеризувати методику виявлення рівня ефективності впливу правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів;
- виявити можливості впливу судової практики Великої Палати Верховного Суду (далі – ВП ВС) на усунення недоліків правового регулювання, що ускладнюють ефективне задоволення правових потреб.

Об’єкт дослідження – позитивне правове регулювання як засіб сприяння задоволенню людських потреб та інтересів.

Предмет дослідження – закономірності впливу позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження є система дослідницьких підходів та методів пізнання. З-поміж дослідницьких підходів застосовані діалектичний (розділ 2, підрозділ 4.2), антропосоціальний (підрозділ 1.2) і потребовий (розділи 1–5). З-поміж методів пізнання – загальнонаукові (структурно-функціональний (підрозділи 1.2, 4.1), кількісний аналіз (пункти 4.2.1, 4.2.2, 4.2.3), якісний аналіз (розділи 1–5), синтез (підрозділ 5.2), класифікація (підрозділи 1.2, 3.2)), групові (соціально-детерміністичний (підрозділ 1.2, пункти 3.2.1,

3.2.2, 3.2.3), конкретно-історичний (розділ 2), метод факторного аналізу (підрозділ 5.1)) і спеціальнонаукові (формально-юридичний (підрозділи 2.1, 3.1, 5.2), порівняльно-правовий (підрозділи 1.2, 5.1)).

Емпіричною базою дослідження слугували первинні міжнародно-правові акти ООН у галузі прав людини та основоположних свобод, Конституція України, кодекси й інші Закони України, а також практика Верховного Суду України (далі – ВС України) у цивільних справах за 2015–2017 рр., Конституційного Суду України (далі – КС України) за вказаний період і ВП ВС за 2018–2019 рр.

Наукова новизна результатів дослідження зумовлюється, як видається, тим, що воно є першим в Україні монографічним дослідженням впливу позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів. Елементи такої новизни вбачаються у таких положеннях і висновках дисертації:

уперше:

- з'ясовано витoki ідеї правових потреб в історії політико-правової думки та виявлено, що саме у німецькій класичній філософії з'явився термін «правова потреба» (І. Кант);

- виявлено предметно-змістовну специфіку власне правових потреб, яка полягає у необхідності існування та використання суб'єктом певних позитивно-правових (державно-юридичних) явищ як засобів, що впливають на задоволення його біологічних і соціальних потреб та інтересів;

- запропоновано дефініцію правових потреб як потреб людей у якісному й ефективному правовому регулюванні, а також у юридичній допомозі;

- здійснено класифікацію правових потреб: за кількісним складом їхніх носіїв; за сферами життєдіяльності людини; за тривалістю; за рівнем (ступенем) задоволення; за юридично-галузеву ознакою; за юридичним статусом їх носія; за суб'єктом задоволення правових потреб; залежно від безпосередньої участі суб'єкта-носія цих потреб у їхньому задоволенні;

- вирізнено дві неоднакові за змістом форми впливу позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів, а саме: а) пряму, яка стосується власне правових потреб і полягає у тому, що за допомогою юридичних засобів такі потреби (інтереси) можуть бути задоволені повністю, частково або ж узагалі не можуть бути задоволені; б) опосередковану, яка стосується неправових (умовно кажучи, загальносоціальних) потреб (інтересів) та полягає, зазвичай, лише у сприянні (повному або частковому) задоволенню людських потреб (інтересів) за допомогою юридичних засобів;

– охарактеризовано основні напрями опосередкованого впливу правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів: позначальний (опредметнюючий), орієнтаційний, інструментально-співвимірний, розподільчий, охоронний;

– виходячи з позиції потребового підходу, визначено кількісні показники вживання терміно-понять «потреба» й «інтерес» у Конституції України та деяких кодексах України, а саме: загальну кількість згадок цих терміно-понять і цілі їхнього використання (для формулювання прав і обов'язків учасників правовідносин; для формулювання підстав правообмежень; для ідентифікації суб'єктів права; для ідентифікації об'єктів права; для визначення функцій і повноважень органів та посадових осіб; для спрямування (обмеження) повноважень, функцій). З огляду на означені кількісні показники встановлено видову належність потреб та інтересів, зафіксованих у Конституції України та деяких кодексах, за сферою життєдіяльності (особистісні, економічні, політичні, у сфері соціального захисту, культурно-духовні) та за носієм (індивідуальні, колективні, індивідуально-колективні);

– в аналогічний спосіб з'ясовано кількісні показники вживання терміно-понять «потреба» й «інтерес» у рішеннях КС України та постановах ВС України;

– з огляду на потребовий підхід встановлені кількісні показники гарантованих потреб та інтересів у первинних міжнародних актах ООН з прав людини й основоположних свобод за сферою життєдіяльності та за суб'єктом-носієм;

удосконалено:

– визначення поняття правотворчості як інтелектуально-вольової діяльності компетентних державних органів, народу, територіальних громад, фундаментом якої є людські потреби й інтереси та яка здійснюється шляхом встановлення, зміни чи скасування юридичних норм;

– визначення поняття правозастосовної діяльності як владно-регулятивної діяльності уповноважених суб'єктів, котра полягає у прийнятті спрямованого на задоволення людських потреб та інтересів рішення щодо конкретних осіб, у якому встановлені їхні персоніфіковані права й обов'язки;

набули подальшого обґрунтування:

– евристичні можливості застосування потребового підходу для дослідження позитивно-правових явищ;

– положення про те, що будь-яке позитивне право покликане, так чи інакше, бути дієвим інструментом задоволення людських потреб та інтересів або, щонайменше, ефективно цьому сприяти, з огляду на що

саме задоволення таких потреб й інтересів має бути найвищою метою (мета-метою) позитивного права у демократичній соціальній державі;

- ідея про те, що потреба у правовій допомозі має подвійну природу: з одного боку, її задоволення часто є потрібним для того, щоби у конкретних суспільних відносинах механізм правового регулювання був ефективним (тобто задоволення цієї потреби виступає гарантією задоволення деяких інших правових потреб); з іншого боку, потреба у правовій допомозі є тотожною потреби в одному з елементів механізму правового регулювання – потреби у суб'єктивному юридичному праві на таку допомогу;

- положення про те, що за обставин інтерпретаційної (сислової) колізії, коли юридична норма може мати декілька значень, суд ухвалюватиме рішення, зокрема, на підставі аналізу потреб та інтересів, які задовольнятимуться і одним, й іншим тлумаченням, тобто застосовуючи так званий потребовий критерій оцінки соціального ефекту можливих варіантів інтерпретації цієї норми;

- значення можливостей ВП ВС у заповненні прогалин, а також у подоланні колізій і порушень правил законодавчої техніки, які ускладнюють ефективне задоволення правових потреб.

Практичне значення здобутих наукових результатів полягає в можливості їхнього використання у:

- *науково-дослідній діяльності* – задля вдосконалення й подальшого розвитку загальнотеоретичних і філософсько-правових уявлень про роль позитивного правового регулювання у задоволенні людських потреб (інтересів), а також про їхній взаємозв'язок;

- *правотворчій діяльності* – для спрямування такої діяльності на покращення стану задоволення потреб (інтересів);

- *правозастосовній діяльності* – для ефективізації процесу прийняття правозастосовних рішень;

- *навчальній діяльності* – у навчальних курсах «Теорія права та держави», «Філософія права», «Права людини», «Конституційне право».

Апробація результатів дисертації. Дисертація була обговорена на засіданнях кафедри теорії та філософії права юридичного факультету ЛНУ.

Основні її положення та результати оприлюднено у доповідях на 19 наукових і науково-практичних конференціях та круглих столах (14 міжнародних, 1 всеукраїнській і 4 регіональних): Міжнародних науково-практичних конференціях «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 11–12 вересня 2015 р.);

«Проблеми реалізації та забезпечення ефективності правових реформ» (м. Київ, 16 червня 2016 р.); «Перспективи реалізації та захисту прав людини в умовах глобалізації» (м. Тернопіль, 30 червня 2016 р.); «Інновації юридичної науки в євроінтеграційному процесі» (м. Тернопіль, 23 листопада 2016 р.); «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 19–20 січня 2018 р.); «Право: історія, теорія, практика» (м. Харків, 22–23 лютого 2018 р.); «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики» (м. Київ, 18 травня 2018 р.); «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 15–16 червня 2018 р.); «Юридична практика у країнах ЄС і в Україні на сучасному етапі» (м. Арад, Румунія, 25–26 січня 2019 р.); «Нові проблеми в юридичній науці України та країн ЄС» (м. Мішкольц, Угорщина, 19–20 квітня 2019 р.); XXIII, XXIV, XXV і XXVI звітних науково-практичних конференціях «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 7–8 лютого 2017 р., 7–8 лютого 2018 р., 7–8 лютого 2019 р., 6–7 лютого 2020 р.); Всеукраїнській науковій конференції студентів та аспірантів «Верховенство права очима правників-початківців» (м. Одеса, 18 листопада 2017 р.); II Міжнародному круглому столі «Права людини: філософські, теоретико-юридичні та політологічні виміри» (м. Львів, 24–26 листопада 2017 р.); Міжнародній міждисциплінарній конференції «Ключові питання перспектив розвитку освіти та наук в Україні та Польщі» (м. Стальова Воля, Республіка Польща, 20–21 липня 2018 р.); XIX Міжнародній студентсько-аспірантській конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 24 квітня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження знайшли відображення у *тридцяти чотирьох* публікаціях, з яких: *одна* колективна монографія, *десять* статей, опублікованих у вітчизняних фахових виданнях з юридичних наук, *три* статті – в іноземних наукових періодичних виданнях, *дві* статті – в інших наукових виданнях України, а також *вісімнадцять* тез доповідей – у збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій та круглих столів.

Структура та обсяг дисертації зумовлені її предметом, метою та завданнями. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, які об'єднують одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і десяти додатків. Загальний обсяг дисертації становить 320 сторінок, з них основного тексту – 178 сторінок. Список використаних джерел розміщено на 47 сторінках (461 найменування), додатки – на 79 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, її зв'язок з планами наукової діяльності кафедри теорії та філософії права юридичного факультету ЛНУ, визначено мету та завдання дослідження. Охарактеризовано об'єкт, предмет і методологію дослідження. Розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних наукових результатів, подано відомості про їхню апробацію, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження» включає два підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Стан і методологічні особливості дослідження»* охарактеризована спрямованість останнього на демонстрацію евристичних можливостей потребового дослідницького підходу у виявленні соціальної сутності позитивно-правового регулювання, а також у з'ясуванні впливу такого регулювання на стан задоволення людських потреб й інтересів.

У *підрозділі 1.2 «Терміно-поняттєвий інструментарій дослідження»* встановлено зміст терміно-понять, які є для цього дослідження базовими («право», «правове регулювання», «юридичний засіб», «потреба», «інтерес», «мотив», «цінність» тощо), а також продемонстровано загальні класифікації потреб (інтересів) за низкою критеріїв.

Розділ 2 «Проблема взаємовпливу людських потреб, інтересів і правового регулювання в історії політико-правової думки» складається з трьох підрозділів, в яких означену проблему осмислено на підставі аналізу першоджерел відповідно до періодизації всесвітньої історії.

У *підрозділі 2.1 «Стародавній світ і Середньовіччя»* встановлено, що античні мислителі, розглядаючи потреби людини, з одного боку, як зумовлені її природою нужди, а з іншого, – як детермінанти людської діяльності, визначили потреби у державі та законах. У філософії Середньовіччя обґрунтування подвійної природи людини – душевної та тілесної – стало визначальним і для тлумачення її духовних та матеріальних потреб відповідно, а також для обґрунтування можливості задоволення других за умови, якщо задоволені перші.

У *підрозділі 2.2 «Новий час»* охарактеризовано осмислення у вказану епоху проблеми взаємовпливу людських потреб, інтересів і правового регулювання представниками німецької класичної філософії, лібералізму, утопічного соціалізму, історичного матеріалізму, волюнтаризму, а також соціологічного напрямку в юриспруденції. Встановлено, що потреби людей і потреби держави у зазначений період були протиставлені. Запанувала думка про те, що суспільство загалом і всі його інститути (відповідно держава та право також) є наслідками існування людських потреб

(інтересів). Останні розглядалися як природні явища, що породжують взаємні обов'язки, а також свободи людей.

У підрозділі 2.3 «Новітня політико-правова думка» встановлено, що, починаючи з другої половини ХХ ст., основні теорії потреб й інтересів та їх взаємозв'язку з позитивним правом зводяться до того, що: а) потреби (інтереси) пов'язують людей зі світом суспільних відносин, поза якими їхні потреби (інтереси) не можуть бути задоволені; б) більшість таких відносин врегульовуються позитивним правом, що слугує одним із засобів для задоволення відповідних потреб (інтересів); в) позитивне право, крім того, що є інструментом задоволення людських потреб (інтересів), забезпечує та сприяє їх формуванню і розвитку.

Розділ 3 «Правові потреби: поняття, класифікації» включає два підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Загальне поняття правових потреб» запропоновано дефініцію цього поняття, встановлено предметно-змістовну специфіку правових потреб, охарактеризовані можливості деяких елементів (засобів) механізму правового регулювання у задоволенні правових потреб людини, а також такі потреби у вказаних засобах.

У підрозділі 3.2 «Специфічні класифікації правових потреб» виявлено, що ці потреби можна розподілити на певні різновиди за загальними критеріями класифікації будь-яких людських потреб, а крім того, ще й за критеріями, притаманними саме класифікаціям правових потреб.

Потреби в якісному й ефективному правовому регулюванні як різновиди правових потреб конкретизовані та диференційовані також за додатковими критеріями на потреби: у визнанні юридичної правосуб'єктності; в юридичних нормах відповідно до значущості форм їх зовнішнього вираження; у суб'єктивних юридичних правах і юридичних обов'язках; в юридичних фактах; у законності; у правопорядку. Потреба у правовій допомозі додатково класифікована за суб'єктом надання, характером, об'єктом і територією, на якій є необхідність у такій допомозі.

Розділ 4 «Потреби, інтереси та правове регулювання у демократичній соціальній державі» складається з двох підрозділів, у другому з яких є чотири пункти.

У підрозділі 4.1 «Задоволення людських потреб та інтересів як одна з основних цілей позитивного правового регулювання» зауважено, що правове регулювання може як посилювати конфронтацію всередині суспільства, коли юридичні засоби не дозволяють максимально повно задовольнити потреби й інтереси людей, так і послаблювати означену конфронтацію, зокрема через якомога повніше задоволення таких потреб та інтересів.

Підрозділ 4.2 «Взаємозв'язок людських потреб та інтересів і позитивного правового регулювання» складається з чотирьох пунктів.

У пункті 4.2.1 «Зумовленість людськими потребами й інтересами правоутворення та національної правотворчої діяльності» встановлено, що за потребової інтерпретації процес правоутворення охоплює дію рушійних сил, з-поміж яких ключовими є саме людські потреби й інтереси, тоді як правотворчість є різновидом власне юридичної діяльності, під час якої означені сили отримують нормативну форму вираження.

За допомогою методу кількісного аналізу досліджено деякі акти чинного законодавства України з метою встановлення того, наскільки ці акти зважають на потреби й інтереси індивідів, соціальних груп та суспільства у різних сферах життя.

У пункті 4.2.2 «Зумовленість людськими потребами й інтересами правозастосовної і правотлумачної діяльності» зауважено, що правозастосовна діяльність та її результати зазвичай здатні безпосередньо впливати на стан задоволення певних потреб (інтересів) їхніх адресатів, а іноді також й інших суб'єктів. За допомогою методу кількісного аналізу встановлено, як часто ВС України та КС України аргументували їхні рішення, зокрема, посиланнями на ті чи інші людські потреби й інтереси.

Дослідження, аналогічне зазначеним вище, здійснено у *пункті 4.2.3 «Зумовленість людськими потребами й інтересами міжнародної правотворчої діяльності»* також стосовно Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права. З'ясовано, що терміни «потреба» й «інтерес» використані лише у кількох положеннях названих актів. Тому останні розглянуті під кутом зору саме тих потреб (інтересів) людини, можливості задоволення яких гарантовані у цих актах.

У пункті 4.2.4 «Вплив позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів» констатовано, що задоволення людських потреб (інтересів) і правове регулювання перебувають у діалектичному співвідношенні. Всі «правоявища» породжені, так чи інакше, потребами й інтересами існування та розвитку людини. Однак правове регулювання також здійснює на стан їхнього задоволення зворотний вплив у прямій і опосередкованій формах. Охарактеризовані основні напрями такого опосередкованого впливу.

Розділ 5 «Ефективність впливу правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів: теоретико-прикладні аспекти» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 5.1 «Поняття ефективності правового регулювання та методика виявлення його впливу на стан задоволення людських потреб та

інтересів» зауважено, що визначити ефективність правового регулювання можна двома способами: 1) встановленням кількісних показників стану певного явища (системи) за допомогою методу факторного аналізу; 2) визначенням співвідношення того, що склалось внаслідок дії норми права, з тим, що було б, якби ця норма не діяла (логічні, психологічні й інші методи). За допомогою першого способу зроблено спробу визначити ефективність впливу сучасного позитивного правового регулювання на стан задоволення потреб (інтересів) громадян у здобутті вищої юридичної освіти в Україні.

У підрозділі 5.2 «Роль Верховного Суду в усуненні недоліків правового регулювання, які ускладнюють ефективне задоволення правових потреб (за матеріалами практики Великої Палати)» зауважено, що задоволення таких потреб ускладнюється наявністю в актах чинного законодавства юридико-технічних недоліків, зокрема, явно виражених (законодавчих прогалин і колізій) та частково виражених (нормотворчих помилок). Звернуто увагу на те, що значний внесок у подолання цих недоліків на сьогодні в Україні робить, зокрема, ВП ВС у постановах за результатами розгляду конкретних судових справ.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, яке полягало у комплексній загальнотеоретичній характеристиці впливу позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів.

До основних висновків дослідження належать такі:

1. Однією із сучасних тенденцій розвитку правового регулювання є збільшення у ньому питомої ваги потреб й інтересів людини, інтенсифікація їхнього введення у нормативно-правові акти. А це вимагає додаткових досліджень проявів зазначеної тенденції під кутом зору ролі людських потреб та інтересів у правовому регулюванні в Україні. Методологічною основою цих досліджень має бути потребовий підхід, який постулює ідею про те, що сутність соціальних явищ становлять ті їхні корисні властивості, які можуть бути використані для задоволення людських потреб та інтересів.

2. З'ясовано особливості вирішення проблеми взаємовпливу людських потреб, інтересів і правового регулювання в історії політико-правової думки. На підставі аналізу першоджерел встановлено, що саме у німецькій класичній філософії потреби у позитивному праві були виокремлені в окрему групу та з'явився термін «правова потреба» (*«rechtliches Bedürfnis»*) (І. Кант).

3. Запропоновано дефініцію *правових потреб* як потреб людей у якісному й ефективному правовому регулюванні, а також у юридичній допомозі. Предметно-змістовна специфіка таких потреб полягає у необхідності існування та використання суб'єктом певних позитивно-правових (державно-юридичних) явищ як засобів, що впливають на задоволення його біологічних і соціальних потреб (інтересів).

Обґрунтовано, що потреба у правовій допомозі має подвійну природу: з одного боку, її задоволення часто є потрібним для того, щоби у конкретних суспільних відносинах механізм правового регулювання був ефективним (тобто задоволення цієї потреби виступає гарантією задоволення деяких інших правових потреб); з іншого боку, потреба у правовій допомозі є тотожною потребі в одному з елементів механізму правового регулювання, а саме потребі у суб'єктивному юридичному праві на таку допомогу.

Здійснено класифікацію правових потреб: 1) *за кількісним складом їхніх носіїв* (індивідуальні, колективні, індивідуально-колективні); 2) *за сферами життєдіяльності людини* (особистісні, економічні, політичні, у сфері соціального захисту, культурно-духовні); 3) *за тривалістю* (постійні, тимчасові); 4) *за рівнем (ступенем) задоволення* (повністю чи частково задоволені або взагалі незадоволені; якісно чи неякісно задоволені; своєчасно або невчасно задоволені); 5) *за юридично-галузевою ознакою* (конституційні, цивільні, сімейні, адміністративні, кримінальні, фінансові, кримінально-процесуальні, цивільно-процесуальні тощо); 6) *за юридичним статусом їх носія* (правові потреби громадян, іноземців, осіб без громадянства, людей з інвалідністю, дітей, військовослужбовців, представників інших соціальних груп); 7) *за суб'єктом задоволення правових потреб* (правові потреби, які задовольняються органами державної влади, місцевого самоврядування, іншими компетентними суб'єктами, фізичними особами); 8) *залежно від безпосередньої участі суб'єкта-носія цих потреб у їхньому задоволенні* (активні, пасивні).

4. Будь-яке позитивне право покликане, так чи інакше, бути дієвим інструментом задоволення людських потреб та інтересів або, щонайменше, ефективно цьому сприяти, з огляду на що саме задоволення таких потреб й інтересів має бути найвищою метою (мета-метою) позитивного права у демократичній соціальній державі. Інші його цілі повинні спрямовуватися на досягнення цієї мети.

4.1. Найочевидніше вплив людських потреб й інтересів простежується у процесі формування позитивного права (як його виникнення, правоутворення, так і здійснення правотворчої діяльності).

Для цілей цього дослідження поняття *правотворчості* визначено як інтелектуально-вольову діяльність компетентних державних органів,

народу, територіальних громад, фундаментом якої є людські потреби й інтереси та яка здійснюється шляхом встановлення, зміни чи скасування юридичних норм.

Виходячи з позиції потребового підходу, виявлено кількісні показники вживання терміно-поняття «потреба» й «інтерес» і спільнокореневих у Конституції України та деяких кодексах України. З огляду на означені показники встановлено:

– цілі, для яких законодавець використовує ці терміно-поняття, а саме: 1) для формулювання прав і обов'язків учасників правовідносин; 2) для формулювання підстав правообмежень; 3) для ідентифікації суб'єктів права; 4) для ідентифікації об'єктів права; 5) для визначення функцій і повноважень органів та посадових осіб; 6) для спрямування (обмеження) повноважень, функцій.

Зауважено, що у тексті Конституції України терміно-поняття «потреба» й «інтерес» і спільнокореневі найчастіше вживаються для визначення функцій і повноважень органів влади, їх посадових осіб та у конструкціях підстав правообмежень. Тоді як у досліджених кодексах для останньої мети вказані терміно-поняття майже не використовуються, а найчастіше вживаються для формулювання прав і обов'язків учасників правовідносин (у т. зв. кодексах матеріального права) та для визначення функцій і повноважень органів та їх посадових осіб (у т. зв. кодексах процесуального права);

– вдову належність потреб та інтересів, зафіксованих у Конституції України і деяких кодексах, за сферою життєдіяльності (особистісні, економічні, політичні, у сфері соціального захисту, культурно-духовні);

Виявлено, що найбільшу увагу у досліджених актах приділено згадкам про потреби (інтереси) особистісні, економічні та політичні. І це цілком зрозуміло, адже саме на задоволення особистісних і економічних потреб (інтересів) насамперед спрямовується правове регулювання. А висока питома вага політичних потреб (інтересів) є наслідком, зокрема, того, що суб'єктам необхідно звертатися саме до держави, її органів влади задля встановлення механізму задоволення певної потреби (інтересу) та для захисту від допущених правопорушень;

– вдову належність потреб та інтересів, зафіксованих у Конституції України та деяких кодексах, за носієм (індивідуальні, колективні, індивідуально-колективні).

Зауважено, що у досліджених нормативних актах сумарно найчастіше згадуються потреби (інтереси) колективні та індивідуально-колективні. Це зумовлено, зокрема, тим, що, з одного боку, люди мають подібні потреби (інтереси), у задоволенні яких вони зацікавлені; а з іншого боку, людина як істота соціальна не може існувати цілком незалежно від суспільства,

оскільки більшість її дій, які власне забезпечують людське існування, є залежними від діяльності невизначеної кількості осіб.

Крім того, встановлено, що законодавець часто використовує терміно-поняття «потреба» надлишково, не надаючи йому самостійного сенсу (як-от у приписах Податкового кодексу України: «для потреб власного споживання», «для адміністративних потреб», «для потреб гідроенергетики», «для потреб водного транспорту», «для потреб рибицтва», «для потреб охолодження», «для потреб лісового господарства», «для потреб космічної діяльності», «для потреб забезпечення проведення антитерористичної операції» тощо). Видається, що таке терміновживання є порушенням принципу законодавчої економії, бо той самий зміст можна передати спрощеними конструкціями (напр.: «для власного споживання», «для адміністрування», «для гідроенергетики», «для водного транспорту» і т. д.).

4.2. Для цілей цього дослідження уточнено дефініцію поняття *правозастосовної діяльності* як владно-регулятивної діяльності уповноважених суб'єктів, котра полягає у прийнятті спрямованого на задоволення людських потреб та інтересів рішення щодо конкретних осіб, у якому встановлені їхні персоніфіковані права й обов'язки.

Оскільки будь-яка правозастосовна діяльність має остаточним призначенням задоволення певних потреб та інтересів тих чи інших суб'єктів соціуму, виявлення частоти їх згадування у правозастосовних актах набуває певного практичного значення. В аналогічній до дослідження законодавчих актів спосіб з'ясовано кількісні показники вживання терміно-понять «потреба» й «інтерес» у рішеннях КС України та у деяких постановках ВС України за 2015–2017 рр. Отримані результати демонструють, зокрема, таке:

- за сферою життєдіяльності у досліджених правозастосовних актах найчастіше згадуються політичні, особистісні й економічні потреби (інтереси). Це зумовлено, мабуть, тим, що саме вказані групи найчастіше не задовольняються або задовольняються не у повній мірі, зокрема у сфері цивільно-правових відносин. Згадки ж про потреби (інтереси) у сфері соціального захисту та культурно-духовні у досліджених постановках ВС України і рішеннях КС України виявлені не були;

- за суб'єктом-носієм найпоширенішими є згадки про потреби й інтереси індивідуально-колективні та колективні, на відміну від суто індивідуальних. Це можна пояснити тим, що вони, порівняно з виключно індивідуальними, використовуються як підстави для обмеження прав і свобод або пов'язані зі спрямуванням повноважень органів публічної влади, зокрема й у сфері правотворчої діяльності.

Обґрунтовано положення про те, що за обставин інтерпретаційної (сміслової) колізії, коли юридична норма може мати декілька значень, суд ухвалюватиме рішення, зокрема, на підставі аналізу потреб та інтересів, які задовольнятимуться і одним, й іншим тлумаченням, тобто застосовуючи так званий потребовий критерій оцінки соціального ефекту можливих варіантів інтерпретації цієї норми.

4.3. Враховуючи те, що у первинних міжнародних актах ООН з прав людини й основоположних свобод терміни «потреба» та «інтерес» використані лише у кількох положеннях, була зроблена спроба виявити мінімальні кількісні показники конкретних гарантованих у цих актах людських потреб (інтересів) за сферою життєдіяльності та за суб'єктом-носієм.

Отримані кількісні показники дозволили встановити таке:

- особистісні потреби (інтереси) здебільшого є або індивідуальними, або індивідуально-колективними; економічні, політичні індивідуальні й індивідуально-колективні потреби (інтереси), як і такі самі види потреб (інтересів) у сфері соціального захисту, кількісно домінують над відповідними колективними потребами (інтересами); культурно-духовні потреби (інтереси) в основному є індивідуально-колективними;

- за сферою життєдіяльності, в якій виникають та існують людські потреби (інтереси), з-поміж усіх тих, задоволення яких гарантоване у досліджених міжнародно-правових актах, найбільшу питому вагу мають потреби (інтереси) політичні, тобто ті, які пов'язані із залученням до їхньої реалізації державних інституцій, зокрема судів;

- за суб'єктом-носієм у таких актах більше акцентовано увагу саме на потребах (інтересах) індивідуальних й індивідуально-колективних порівняно з колективними. Це можна пояснити тим, що саме індивідуальні потреби (інтереси), носієм частини з яких можуть бути також певні соціальні групи, є однією з головних цінностей людського буття.

Проведена класифікація правових потреб та кількісні показники їх згадування (гарантування) у позитивному правовому регулюванні мають важливе пізнавальне та практичне значення, оскільки демонструють, зокрема, рівень, так би мовити, гуманістичності зазначеного регулювання.

5. Правове регулювання здійснює вплив на стан задоволення людських потреб та інтересів. Формами такого «зворотного» впливу є: а) пряма (стосується власне правових потреб (інтересів) і полягає у тому, що останні за допомогою тих чи інших юридичних засобів можуть бути задоволені повністю, частково або взагалі не можуть бути задоволені); б) опосередкована (стосується неправових (умовно кажучи, загальносоціальних) потреб (інтересів) і полягає, зазвичай, лише у сприянні

(повному або частковому) задоволенню людських потреб (інтересів) за допомогою різноманітних юридичних засобів).

Основними напрямками опосередкованого впливу правового регулювання на стан задоволення людських потреб (інтересів) є:

- позначальний (опредметнюючий) – окреслення змісту людських потреб (інтересів);
- орієнтаційний – вказівка людині на те, які засоби та в якій черговості їй слід використовувати для задоволення певних потреб (інтересів);
- інструментально-співвимірний – вплив на формування ієрархії потреб (інтересів) відповідно до їхньої значущості для життєдіяльності суб'єкта;
- розподільчий – слугує одним із засобів розподілу основних соціальних благ;
- охоронний – регламентує діяльність з охорони та захисту цих благ, а у разі їхнього пошкодження або знищення встановлює порядок їх відновлення.

6. Однією з найбільш коректних, як видається, методик виявлення рівня ефективності впливу позитивного правового регулювання на стан задоволення потреб та інтересів є та, яка заснована на методі факторного аналізу. З допомогою зокрема цього методу зроблено спробу встановити ефективність впливу сучасного позитивного правового регулювання на стан задоволення потреб (інтересів) студентів й аспірантів юридичного факультету ЛНУ у здобутті вищої юридичної освіти в Україні.

Результати анкетування у грудні 2019 року респондентів (462 студентів 4 курсу бакалаврату, 102 магістрантів, 39 аспірантів) дали підставу сформулювати такі рекомендації на адресу адміністрації вказаного факультету, його Вченої ради, кафедр щодо забезпечення дієвішого формування у студентів й аспірантів насамперед практичних вмінь і навичок для здійснення професійної діяльності:

- для обґрунтованого оцінювання готовності випускників до практичної роботи провести експертне оцінювання навчального плану юридичного факультету представниками основних юридичних професій, зокрема представниками Ради адвокатів України, Ради прокурорів України та Ради суддів України. З цією метою було би доречно, аби керівництво факультету звернулося до вказаних органів із відповідним проханням;
- для обговорення змін до навчального плану запрошувати на засідання Вченої ради факультету осіб, делегованих цими органами;
- проводити опитування представників основних юридичних професій стосовно їхніх побажань і рекомендацій, спрямованих на покращення практичної підготовки студентів-юристів.

7. Задоволення правових потреб ускладнюється наявністю праворегулятивних проблем, зумовлених законодавчими прогалинами, різними видами юридичних колізій, а також порушеннями правил законотворчої техніки. Значний внесок у подолання цих проблем на сьогодні в Україні робить зокрема ВС в особі його ВП. Дослідження відповідної судової практики за період 2018–2019 рр. дозволило встановити випадки, коли ВП ВС заповнювала прогалини у законодавстві за допомогою аналогії закону й аналогії права, долала ієрархічні, змістовні, темпорально-змістовні, ієрархічно-змістовні та темпорально-ієрархічні юридичні колізії, а також частково виражені недоліки нормативно-правових актів, спричинені неналежним використанням конкретних засобів законотворчої техніки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Наконечна А. До питання про взаємовпливи прав людини та її потреб. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. Вип. 64. С. 11–16.
2. Наконечна А. Міжнародний білль прав людини: потребовий вимір. *Право України*. 2018. № 9. С. 177–195.
3. Наконечна А. М. Вплив позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 63–69.
4. Наконечна А. М. До питання про взаємовпливи людських потреб, прав людини та позитивного права (за матеріалами сучасних наукових досліджень). *Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол.: С. Г. Серьогіна та ін. Харків: Право, 2017. Вип. 33. С. 182–191.*
5. Наконечна А. М. До питання про вплив позитивного права на людські потреби. *Право та державне управління*. 2015. № 2 (19). С. 10–13.
6. Наконечна А. Зумовленість людськими потребами та інтересами правозастосовчої і правотлумачної діяльності. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 25–30.
7. Світовий маніфест правового гуманізму. Загальна декларація прав людини як основа міжнародного та національного правозахисту: монографія / за ред. проф. П. М. Рабіновича. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної

академії правових наук України. Серія І. Дослідження та реферати. Вип. 33. Львів: БФ «Медицина і право», 2018. 180 с. (у співавторстві; *особистий внесок*: Глава 2. С. 29–48).

8. Nakonechna A. Human Legal Needs: Concept, Basic Classifications, Legal Mechanism of Satisfaction. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Вип. 66. С. 27–32.
9. Nakonechnaya A. Dependence of the Law-Enforcement and Law-Interpreting Activity upon the Human Needs and Interests. *Leges et vita*. 2019. № 11/2 (335). Р. 87–90.

Праці апробаційного характеру:

10. Наконечна А. Деякі аспекти взаємовпливу потреб людини та її прав. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 18 травня 2018 р.) / Редкол.: докт. юрид. наук, проф. І. С. Гриценко (голова), канд. юрид. наук І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. В 2-х т. Київ, 2018. Т. 1. С. 131–132.
11. Наконечна А. До питання про взаємовпливи людських потреб, прав людини та позитивного права у наукових дослідженнях другої половини ХХ – ХХІ століття. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали ХХІV звітної науково-практичної конференції* (м. Львів, 7–8 лютого 2018 р.): У 2 ч. Львів: Юридичний ф-тет ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. Ч. 1. С. 20–23.
12. Наконечна А. Культурно-духовні потреби (інтереси), передбачені Міжнародним біллем прав людини. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали ХХVІ звітної науково-практичної конференції* (м. Львів, 6–7 лютого 2020 р.): У 2 ч. Львів: Юрид. ф-тет ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. Ч. 1. С. 14–16.
13. Наконечна А. Потреби людини та її права: деякі аспекти взаємодії. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали ХХІІІ звітної науково-практичної конференції* (м. Львів, 7–8 лютого 2017 р.): У 2 ч. Львів: Юрид. ф-тет ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. Ч. 1. С. 19–21.
14. Наконечна А. Потребова класифікація прав людини, передбачених Міжнародним біллем про права людини. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали ХХV звітної науково-практичної конференції* (м. Львів, 7–8 лютого 2019 р.): у 2-ох ч. Ч. 1. Львів: Юрид. ф-тет ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. С. 17–20.
15. Наконечна А. Правові потреби у механізмі позитивно-правового регулювання: загальна характеристика. *Актуальні проблеми прав*

- людини, держави та правової системи: матеріали XIX Міжнародної студентсько-аспірантської конференції (м. Львів, 24 квітня 2020 р.). Львів: Юрид. ф-тет ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 11–13.
16. Наконечна А. Правові потреби: поняття, специфіка, особливості механізму їх задоволення. *Права людини: філософські, теоретико-юридичні та політологічні виміри*: збірка статей учасників II Міжнародного круглого столу (м. Львів, 24–26 листопада 2017 року). Львів: ЛОБФ «Медицина і право», 2018. С. 81–88.
 17. Наконечна А. М. Деякі аспекти «взаємодії» прав людини і потреб. *Інновації юридичної науки в євроінтеграційному процесі*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 23 листопада 2016 р.). Тернопіль, 2016. С. 3–7.
 18. Наконечна А. М. Деякі аспекти зумовленості правом змісту людських потреб і засобів їх задоволення. *Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 11–12 вересня 2015 р.). Одеса, 2015. С. 11–13.
 19. Наконечна А. М. До питання про взаємовпливи людських потреб, прав людини та позитивного права. *Верховенство права очима правників-початківців*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 листопада 2017 р.) / за ред. Г. О. Ульянової; уклад. Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 66–68.
 20. Наконечна А. М. До питання про напрямки впливу людських потреб на механізм правового регулювання суспільних відносин. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.). Одеса, 2014. С. 32–35.
 21. Наконечна А. М. Людські потреби: поняття, види. *Проблеми реалізації та забезпечення ефективності правових реформ*: зб. матеріалів міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 16 червня 2016 р.). Київ, 2016. С. 16–20.
 22. Наконечна А. М. Міжнародний білль про права людини: потребова класифікація прав людини. *Legal Practice in EU Countries and Ukraine at the Modern Stage*: International Scientific and Practical Conference (Arad (Romania), 25–26 January 2019). Arad: Facultatea de Științe Juridice, Universitatea de Vest «Vasile Goldiș», 2019. P. 46–49.
 23. Наконечна А. М. Основоположні права людини: потребова інтерпретація. *Key Issues of Education and Sciences Development Prospects for Ukraine and Poland*: International Multidisciplinary Conference (Stalowa Wola, Republic of Poland, 20–21 July 2018). Stalowa Wola: Baltija Publishing, 2018. Vol. 6. P. 15–17.

24. Наконечна А. М. Поняття та юридичний механізм задоволення правових потреб. *Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 19–20 січня 2018 р.). Харків, 2018. С. 11–14.
 25. Наконечна А. М. Сприяння задоволенню людських потреб як одна з визначальних цілей сучасного позитивного права. *Перспективи реалізації та захисту прав людини в умовах глобалізації*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 30 червня 2016 р.). Тернопіль, 2016. С. 8–10.
 26. Наконечна А. М. Сутність реалізації суб'єктивного права як процесу задоволення людських потреб та інтересів. *New Challenges of Legal Science in Ukraine and EU Countries: International Scientific and Practical Conference* (Miskolc (Hungary), 19–20 April 2019). Miskolc: Baltija Publishing, 2019. P. 41–44.
 27. Nakonechna A. M. Basic Classifications of Human Legal Needs. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15–16 червня 2018 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 12–13.
 28. Nakonechna A. M. Human Legal Needs: Concept, Legal Mechanism of Satisfaction. *Право: історія, теорія, практика*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 22–23 лютого 2018 р.). Харків: Молодий вчений, 2018. С. 6–8.
- Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:*
29. Наконечна А. До питання про взаємовпливи людських потреб, прав людини та позитивного права в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 4 (32). Т. 2. Р. 19–21.
 30. Наконечна А. М. Зумовленість людськими потребами та інтересами правоутворення та національної правотворчої діяльності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Вип. 1 (23). С. 45–52.
 31. Наконечна А. М. Людські правові потреби: поняття, основні класифікації, юридичний механізм задоволення. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 39–43.
 32. Наконечна А. М. Міжнародний біллз про права людини крізь призму потребового підходу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. № 3. С. 28–45.

33. Наконечна А. М. Міжнародний білль про права людини у світлі потребоно-дослідницького підходу. *Науковий огляд*. 2018. № 5 (48). С. 83–108.
34. Nakonechnaya A. Interaction of Human Consumption, Human Rights and Positive Rights: the Current Period. *Legea și viața*. 2019. № 3/2 (327). P. 70–73.

АНОТАЦІЯ

Наконечна А. М. Правове регулювання як засіб задоволення людських потреб та інтересів (загальнотеоретичне дослідження). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (08 – Право). – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

У дисертації вирішено наукове завдання, яке полягало у комплексній загальнотеоретичній характеристиці впливу позитивного правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів.

З'ясовано особливості вирішення проблеми взаємовпливу людських потреб, інтересів і правового регулювання в історії політико-правової думки. Запропоновано дефініцію правових потреб, виявлено їх предметно-змістовну специфіку та здійснено класифікацію за низкою критеріїв.

З огляду на потребовий дослідницький підхід уточнено дефініції понять «правотворчість» і «правозастосовна діяльність».

Виявлено кількісні показники вживання терміно-понять «потреба», «інтерес» і спільнокоренових у Конституції України та деяких кодексах України. З огляду на означені показники встановлено цілі, для яких законодавець використовує ці терміно-поняття, та видову належність зафіксованих у вказаних актах потреб й інтересів за сферою життєдіяльності та за їх носієм. Також з'ясовано кількісні показники вживання терміно-понять «потреба» й «інтерес» у рішеннях КС України та у деяких постановвах ВС України.

Зроблено спробу виявити мінімальні кількісні показники конкретних людських потреб (інтересів), гарантованих у первинних міжнародних актах ООН з прав людини й основоположних свобод (за сферою життєдіяльності та за суб'єктом-носієм).

Досліджено пряму й опосередковану форми «зворотного» впливу правового регулювання на стан задоволення людських потреб та інтересів. Охарактеризовано основні напрями такого впливу в опосередкованій формі.

Зауважено, що задоволення правових потреб ускладнюється наявністю проблем, зумовлених певними праворегулятивними недоліками. Виявлено випадки, коли Велика Палата Верховного Суду сприяла задоволенню правових потреб, заповнюючи прогалини у законодавстві за допомогою аналогії закону й аналогії права, долала певні юридичні колізії, а також недоліки, спричинені порушенням правил законотворчої техніки.

Ключові слова: людські потреби (інтереси), правові потреби (інтереси), правове регулювання, правотворча діяльність, правозастосовна діяльність, правоінтерпретаційна діяльність, ефективність правового регулювання, недоліки правового регулювання.

АННОТАЦІЯ

Наконецная А. М. Правовое регулирование как средство удовлетворения человеческих потребностей и интересов (общетеоретическое исследование). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» (08 – Право). – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2021.

В диссертации решено научное задание, заключающееся в комплексной общетеоретической характеристике влияния позитивного правового регулирования на состояние удовлетворения человеческих потребностей и интересов.

Выявлены особенности решения проблемы взаимовлияния человеческих потребностей, интересов и правового регулирования в истории политико-правовой мысли. Предложено дефиницию правовых потребностей, выявлено их предметно-содержательную специфику и осуществлено классификацию по ряду критериев.

Учитывая потребностный исследовательский подход, уточнено дефиниции понятий «правотворчество» и «правоприменительная деятельность».

Определены количественные показатели употребления терминопонятий «потребность», «интерес» и однокоренных в Конституции Украины и некоторых кодексах Украины. Учитывая указанные показатели, установлены цели, для которых законодатель использует эти терминопонятия, видовую принадлежность зафиксированных в указанных актах потребностей и интересов в зависимости от сферы жизнедеятельности и от их носителя. Также определены количественные показатели употребления терминопонятий «потребность» и «интерес» в решениях

Конституционного Суда Украины и в некоторых постановлениях Верховного Суда Украины.

Сделана попытка выявить минимальные количественные показатели конкретных человеческих потребностей (интересов), гарантированных в первичных международных актах ООН по правам человека и основным свободам (в зависимости от сферы жизнедеятельности и субъекта-носителя).

Исследованы прямая и опосредованная формы «обратного» влияния правового регулирования на состояние удовлетворения человеческих потребностей и интересов. Охарактеризованы основные направления такого влияния в опосредованной форме.

Замечено, что удовлетворение правовых потребностей осложняется наличием проблем, обусловленных определенными праворегулятивными недостатками. Выявлены случаи, когда Большая Палата Верховного Суда способствовала в Украине удовлетворению правовых потребностей, заполняя пробелы в законодательстве с помощью аналогии закона и аналогии права, преодолевала определенные юридические коллизии, а также недостатки, вызванные нарушением правил законотворческой техники.

Ключевые слова: человеческие потребности (интересы), правовые потребности (интересы), правовое регулирование, правотворческая деятельность, правоприменительная деятельность, правоинтерпретационная деятельность, эффективность правового регулирования, недостатки правового регулирования.

SUMMARY

Nakonechna A. M. Legal Regulation as a Means for Satisfaction of Human Needs and Interests (General Theoretical Research). – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in legal sciences in speciality 12.00.01 “Theory and History of State and Law; History of Political and Law Doctrine”. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The dissertation resolves an important scientific issue aimed at the general theoretical analysis of how legal regulation affects the satisfaction of human needs and interests.

The methodological basis for the research is the needs-oriented approach according to which the essence of all the social phenomena lies in their useful properties which can be applied for the satisfaction of human needs and interests. Given this approach, it is noticed that legal regulation is always aiming for an effective instrument of satisfaction and promotion of these needs

and interests. Such satisfaction must be, hence, the primary purpose of the law in the democratic social state. All the other purposes must be subordinate and directed at achieving this primary one.

In light of the history of legal and political thought, the peculiarities of solving the problem of interaction of human needs, interests and legal regulation are clarified.

The definition of the notion of “legal need” is given and the subject core of this kind of needs is revealed. The classification of legal needs is carried out according to the following criteria: (1) by the “type” of the needs’ owner (individual, collective, “mixed” (individual-collective)); (2) by the area of human activity (personal, economic, political, cultural, in the field of social protection); (3) by the duration (permanent, temporary); (4) by the satisfaction rate (level) (absolutely and partially satisfied or unsatisfied; well- or badly-satisfied; timely or untimely satisfied); (5) by the branch of law (constitutional, civil, family, administrative, criminal, financial, criminal procedure, civil procedure, etc.); (6) by the legal status of the needs’ owners (legal needs of the nationals, foreigners, stateless persons, persons with disabilities, children, military servants, members of other social groups); (7) by the entity that meets legal needs (such needs which are satisfied by public authorities, local self-government bodies, other authorized entities, natural persons); (8) by the personal engagement in the satisfaction of the legal needs (active, passive).

From the perspective of the needs-oriented approach, the definition of the notion of “lawmaking activity” is specified. The quantitative research was conducted to discover the way terms “need”, “interest”, and the same-root words (in Ukrainian) are used in the Constitution of Ukraine and some of its Codes. It is established that the law-maker frequently applies the term “need” throughout the analyzed acts excessively, i. e., ascribing it with no independent meaning. This should be assessed as a breach of the legislative economy principle.

The definition of the notion of “law enforcement activity” is specified from the point of the needs-oriented approach. In a way that is similar to the analysis of statutory acts, the quantitative indicators of the application of terms “need” and “interest” throughout the judgments of the Constitutional Court of Ukraine and particular decisions of the Supreme Court of Ukraine in 2015–2017 are found out. It is justified that when a conflict of interpretations occurs so that a given provision of law may have a few meanings, the court shall deliver the decision based on analysis of needs and interests met by both contrary interpretations, i. e., applying needs-oriented criteria to the assessment of the social effect of possible interpretations of that provision.

Taking into account that the terms “need” and “interest” are applied only in some provisions of the primary UN instruments in human rights and fundamental

freedoms, the attempt is made to find out the minimal quantitative indicators of the needs and interests guaranteed under these acts by the area of human activity and by the “type” of the needs’ owner.

The classification of legal needs outlined by the research and the quantitative indicators of such needs mentioned (guaranteed) in legal regulation are essential from the epistemic and practical standpoints due to the demonstration of, so to say, humaneness of such regulation.

Two forms (direct, indirect) of “reverse” influence of legal regulation on the satisfaction of human needs (interests) and the main dimensions of the indirect influence (designatory (objectificative), orientational, instrumental-commensurate, distributive, protective) are characterized.

It is observed that the satisfaction of legal needs is made complicated by the problems caused by legislative gaps, various types of legal collisions, as well as violations of the legislative technique rules. A significant contribution to overcoming these problems in Ukraine nowadays is made in particular by the Grand Chamber of the Supreme Court. A study of its case law for the period of 2018–2019 revealed cases in which the Grand Chamber filled gaps in the legislation by the analogy of statute and analogy of law; overcame hierarchic, substantive, temporal-substantive, hierarchic-substantive and temporal-hierarchic legal conflicts as well as also partially expressed shortcomings of regulations caused by improper use of specific means of legislative technique.

Keywords: human needs (interests), legal needs (interests), legal regulation, lawmaking activity, law enforcement activity, activity for the interpretation of the law, effectiveness of legal regulation, shortcomings of legal regulation.

Підписано до друку 30.03.2021 р. Формат 60x84/16
Обсяг 0,9 авт. арк.
Тираж 100 прим. Папір офсетний.

Друк: ФОП Кундельська В.О.
79037, м. Львів, вул. Студинського, 4.
Виписка з ЄДР серія АА № 543619 від 22.10.2007 р.
Тел.: 096 270 62 87; 050 227 91 39.
e-mail: genaprint@gmail.com

